

УДК 341.1/8

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚТАҒЫ КОЛЛИЗИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР

Мыңжасар Мейіржан Сейсенбайұлы

Astana_expo@mail.ru

Халықаралық құқық мамандығының 3-курс студенті

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ заң факультеті

Ғылыми жетекші - Сейдеш Б.Б.

Аннотация

Ғылыми мақаланың тақырыбы: Бұл мақалада халықаралық жеке құқықығы және халықаралық жеке құқықығының коллизиялық мәселелердің түсінігі және олардың түрлері қарастырылады.

Ғылыми мақаланың мақсаты: ХЖҚ мазмұны қақтығыс мәселелерімен ешқашан таусылмайтындығына қарамастан, қақтығыс құқығы ХЖҚ күрделі және өте маңызды бөлігі болып табылады. Бұл жағдайда заңдардың қайшылықтарының туындауы мұндай қатынастарда бөгде элементтің болуымен түсіндіріледі, ол қуатты реттеуші ретінде кем дегенде екі құқықтық жүйені пайдалану мүмкіндігін анықтайды.

Ғылыми мақаланың кілт сөздер: Коллизия, қақтығыс, ХЖҚ, субъект, шетелдің элементі, қатынастар, құқық реттеу, мәселелер, фактілер, объект.

Ғылыми мақаланың қортындысы: Қақтығыс нормаларының мағынасы халықаралық қатынастар жағдайында туындайтын қатынастарға қолданылатын, бірнеше мемлекеттердің құқықтық нормалары осындай қатынастарды реттеу үшін жүзінуге болатын кезде және туындаған қақтығысты шешу қажет болған кезде қолданылатын заңды анықтау болып табылады. Жеке халықаралық құқықтың қақтығыс ережелері бұл қақтығысты белгілі бір елдің заңына шетелдік элементпен қатынастарды бағындыру арқылы шешеді.

Аннотация

Тема научной статьи: В данной статье рассматривается понятие коллизионных вопросов и виды международного частного права и международного частного права.

Цель научной статьи: Хотя в содержании МЧП никогда не заканчиваются конфликтные вопросы, право на конфликт является сложной и очень важной частью МЧП. В этом случае возникновение коллизионного права объясняется наличием в таких отношениях третьего элемента, который определяет возможность использования как минимум двух правовых систем в качестве мощного регулятора.

Ключевые слова научной статьи: Коллизия, конфликт, МЧП, субъект, иностранный элемент, отношения, проблемы, факты, объекты.

Заключение научной статьи: Смысл коллизионных норм - это определение права, которое применимо к отношениям, возникающим в контексте международных отношений, когда для урегулирования таких отношений могут применяться правовые нормы нескольких государств и когда необходимо разрешить конфликт. Нормы коллизии международного частного права разрешают этот конфликт путем подчинения права конкретной страны иностранному элементу.

Annotation

Topic of the scientific article: This article discusses the concept of conflict issues and the types of private international law and private international law

The purpose of the scientific article: Although the content of an MPP never ends in a conflict, the right to conflict is a complex and very important part of an MPP. In this case, the occurrence of conflict of law is explained by the presence of the third element in such relations, which determines the possibility of using at least two legal systems as a powerful regulator.

Keywords of the scientific article: Conflict, conflict, MCHP, subject, foreign element, relations, problems, facts, objects.

Conclusion of the scientific article: The meaning of conflict of laws is the definition of law that applies to relations arising in the context of international relations, when the legal norms of several states can be applied to resolve such relations and when it is necessary to resolve the conflict. The rules of conflict of private international law resolve this conflict by subordinating the law of a particular country to a foreign element.

Халықаралық жеке құқықтағы коллизиялық мәселелерді бастамас бұрын бірінші халықаралық жеке құқық туралы түсінігін түсініп алайық.

ХЖҚ - бұл ішкі қайшылықтар мен негізді әдістерді қолдана отырып, шетелдік элементпен (яғни халықаралық сипаттағы қатынастар) «қиындататын» мүліктік және жеке мүліктік емес қатынастарды реттейтін ішкі құқық нормаларын, халықаралық шарттар мен әдет-ғұрыптарды біріктіретін кешенді құқықтық жүйе.

ХЖҚ -тің субъектісі - оны жеке азаматтық-құқықтық сипаттағы мүліктік және жеке мүліктік емес қатынастар, оны отандық азаматтық құқыққа жақындатады. Екінші жағынан, **ХЖҚ** жалпы халықаралық құқыққа ұқсас, оның құрамында әр түрлі халықаралық элементтер бар. «Халықаралық» термині **ХЖҚ** тұрғысынан қолданылатын болса, халықаралық жария құқықтағы ұқсас терминнен өзгеше. Бұл азаматтық-құқықтық сипаттағы қатынастар белгілі бір жағдайларда ішкі құқықтық жүйенің шеңберінен шығып, сол арқылы шетелдік құқықты, сондай-ақ халықаралық шарттар мен әдет-ғұрыптар нормаларын қолдануға мүмкіндік туғызады дегенді білдіреді.

ХЖҚ пәні халықаралық сипаттағы жеке-құқықтық қатынастар (халықаралық жеке-жеке қатынастар) - жеке және заңды тұлғалар арасындағы мүліктік қатынастар. Сонымен, мемлекет жеке төтенше жағдайдың субъектісіне айналуы мүмкін, бірақ екінші тарап шетелдік немесе заңды тұлға болған жағдайда. Жеке құрамдағы қатынастар «шетелдік элемент» пайда болған кезде халықаралық сипатқа ие болады.

«**ХЖҚ**» термині нормалар жүйесін (құқық саласы) және құқықтану саласын білдіреді. Құқықтың басқа салаларының атауларымен салыстырғанда бұл атау жалпыға бірдей танылған ең аз болып табылады.

Жеке халықаралық құқықтың пәні шетелдік элементпен күрделенген азаматтық-құқықтық қатынастарды қамтиды. [1]

Жеке халықаралық құқық субъектісінің азаматтық, отбасылық және еңбек қатынастарынан шетелдік элемент күрделендіретін қалыптасуы басым (М. М. Богуславский, Н. И. Маришева, В. П. Звекон). Халықаралық жеке құқықтың пәні «кең мағынада» азаматтық қатынастар екендігі атап көрсетілген. Жеке халықаралық құқық субъектісінің үш мерзімді құрылымы осы қатынастардың ұқсас сипаты туралы тезистерге негізделген (яғни олар жеке қатынастар болып табылады), сонымен бірге ерекше біріктіруші жағдай - шетелдік элементтің болуы.

Жеке халықаралық құқық субъектісінің дәстүрлі көзқарасымен қатар реттелетін қатынастар шеңберін кеңейтетін немесе тарылтатын ұғымдар бар.

Жеке халықаралық құқықтың «өркениетті» тұжырымдамасы аясында оның мәні тек азаматтық қатынастар, яғни мүліктік және жеке мүліктік емес болып табылады (Е. А. Суханов, В. Ф. Попондопуло).

Бірқатар зерттеушілер (Л.П. Ануфриева) қатынастардың екі тобынан тұратын жеке халықаралық құқықтың тақырыбын қарастырады - дәстүрлі «үштік» (азаматтық, еңбек, отбасылық қатынастар) және процедуралық қатынастар (халықаралық азаматтық процесте және халықаралық коммерциялық арбитражда).

Субъектісі - бұл жеке азаматтық-құқықтық сипаттағы мүліктік және жеке мүліктік емес қатынастар, оны отандық азаматтық құқыққа жақындатады. Екінші жағынан, **ХЖҚ** жалпы халықаралық құқыққа ұқсас, оның құрамында әр түрлі халықаралық элементтер бар.[2]

«Шетелдік элемент» - заңды немесе жеке тұлға. Бұл қақтығыс деп аталатын мәселені шешу қажеттілігін білдіреді, яғни. бұл қатынастар қай мемлекеттің реттелетіні туралы мәселе. Бұл мәселені Қазақстанның соты немесе арбитраждық сот (арбитраж) шешуі **ХЖҚ** құрамына кіретін құқық қайшылықтарының нормалары мен принциптері негізінде ғана мүмкін болады.

Шарттылық дәрежесінің жоғарылығымен осындай қатынастардың пайда болуының үш тобын бөлуге болады (құқықтық қатынастардың қандай құрылымдық элементіне байланысты):

- Қатынастар субъектілерінің бірі - шетелдік жеке немесе заңды тұлға (мысалы, қазақстандық компания және неміс ұйымы мұнайды жеткізуге келісім-шарт жасасады, түрік компаниясы Қазақстанда нысанды салуға қатысады);

- Қарым-қатынас объектісі (меншік, авторлық құқық) шетелде орналасқан (мысалы, армян азаматына мұра болуы керек мүлік АҚШ-та орналасқан; Борис Пастернактың «Доктор Живаго» романы Кеңес Одағында емес, Италияда алғаш рет басылып шыққан);

- Құқықтық қатынастардың пайда болуымен, өзгеруімен немесе тоқтатылуымен байланысты заңды факт шетелде орын алады: зиян, жеке тұлғаның қайтыс болуы, серіктестіктің тіркелуі және т.б. (мысалы, АҚШ әскери-әуе күштерінің ұшағы Италиядағы тау шаңғысы курортында лифтке зақым келтіріп, 20 туристті өлтірді).

Жеке халықаралық құқық пәніне кіретін қатынастарды оқшаулау үшін дәстүрлі түрде «шетелдік элемент» түсінігі қолданылады. Шетел келесі белгілерде көрінеді:

- Тараптардың бірі (азамат, заңды тұлға немесе мемлекет) шетелдік;
- Мүліктік қатынастар туындайтын объект шетелде орналасқан;
- Заңды фактілер нәтижесінде құқықтық қатынастар туындайтын, өзгертін немесе тоқтаған шетелде болған оқиғалар.

Бұл белгілер кез-келген комбинацияда бөгде элементте болуы мүмкін - бір, екі немесе барлық үш.[3]

Коллизия дегеніміз - қандай мемлекет заңын тиісті құқықтық қатынастарға қолдану керектігін анықтайтын норма.

Коллизиялық норма- бұл анықтамалық сипаттағы норма, оны кез-келген мазмұндық нормалармен бірге басқаруға болады, яғни мәселені мәні бойынша шешетін құқықтық нормалар.

ХЖҚ мазмұны қақтығыс мәселелерімен ешқашан таусылмайтындығына қарамастан, қақтығыс құқығы ХЖҚ күрделі және өте маңызды бөлігі болып табылады. Латын тілінен аударғанда «коллизия» термині «соқтығысу» деген мағынаны білдіреді. Бұл жағдайда заңдардың қайшылықтарының туындауы мұндай қатынастарда бөгде элементтің болуымен түсіндіріледі, ол қуатты реттеуші ретінде кем дегенде екі құқықтық жүйені пайдалану мүмкіндігін анықтайды.

Қақтығыс нормаларының мағынасы халықаралық қатынастар жағдайында туындайтын қатынастарға қолданылатын, бірнеше мемлекеттердің құқықтық нормалары осындай қатынастарды реттеу үшін жүгінуге болатын кезде және туындаған қақтығысты шешу қажет болған кезде қолданылатын заңды анықтау болып табылады. Жеке халықаралық құқықтың қақтығыс ережелері бұл қақтығысты белгілі бір елдің заңына шетелдік элементпен қатынастарды бағындыру арқылы шешеді.

Дәстүрлі тұжырымдамаларға сәйкес, жеке халықаралық құқық нормаларының қайшылықтары екі негізгі элементтерден тұрады:

- гипотеза - көлем - қақтығыс нормасы қолданылатын қатынастардың көрсеткіші;
- диспозиция - байлам - қолданылатын заңның көрсеткіші (халықаралық, өз елі немесе басқа мемлекет).

Коллизиялық нормаларының келесі түрлерін ажырату әдеттегі:

а) халықаралық бірлестікке қол жеткізуге бағытталған ұлттық және халықаралық құқықтық. Олардың айырмашылығы іс-әрекет және қолдану саласында көрінеді. Халықаралық шартта қарастырылған ережелер қақтығысының ауқымы анағұрлым кең, өйткені оларды халықаралық шарттардың барлық тараптары өздерінің тұжырымдамаларын толықтай көрсете отырып қолданады;

б) Коллизиялық нормалары диспозитивті, импрессионистік және салыстырмалы императивті болып бөлінеді. Императив - қарастырылған міндеттемелерден бас тартуға жол бермеу дегенді білдіреді, ал халықаралық мәмілелерде тараптардың ерік-жігерінің дербестігі. Салыстырмалы императивті - бұл белгілі бір алдын-ала белгіленген жағдайлар болған кезде ауытқуға жол берілетін нормалар;

в) Коллизиялық нормалары біржақты және екі жақты деп бөлуге болады. Біріншісі тек бір ғана заңның қолданылу шектерін анықтайды, әдетте олардың жеке заңдары, неғұрлым кеңірек тұжырымдалады және ішкі және ұлттық заңнаманы қолдану шегін белгілейді;

г) заңдардың қайшылықтарының мазмұны мен мақсатына қарай негізгі (жалпы) және қосымша (қосалқы) болуы мүмкін.

Мұндай нормалардың ерекшелігі, олар осы уақытқа дейін ең күрделі даулы мәселелер туындайтынын ескере отырып, тек келісім-шарттық қатынастар үшін құрылған;

д) кез келген елдің заңнамасына емес, нақты мәселе бойынша бірыңғай қақтығысты белгілейтін тиісті халықаралық шарттың ережелеріне сілтемелер бар нормалардың ерекше және әзірге аз тобы.

Соқтығысқан байланыстырудың келесі түрлері бар:

- Қатынастарға қатысушылардың жеке құқығы- *lex personalis*;
- Мүліктің орналасқан жер заңы- *lex rei sitae*;
- Әрекет болған жердің заңы (заңды - мәмілелерде, заңсыз - қинауда) - *lex loci actus*;
- Жұмыс орнының заңы - *lex loci activitatis*;
- Дауды шешетін соттың (арбитраждың) заңы, - *lex fori*;
- Бұл қатынастар неғұрлым тығыз байланысты заң, - *lex causae*;
- Мәміле жасалған жер заңы - *lex loci contractus*;
- Ту туралы заң - *lex flagi*
- Неке орнының заңы - *lex loci celebrations* және басқалары.

ХЖҚ-дағы коллизиялық нормалары - бұл арнайы санаттағы нормалар, анықтамалық сипаттағы нормалар. Олардың екі ерекшелігі бар: біріншіден, заңдар қақтығысы құқықтық қатынастар субъектілерінің құқықтары мен міндеттерін тікелей реттемейді, тек біз қолдана алатын заңды таңдай алатын принципті ғана қамтиды; екіншіден, заңдар қайшылығы арқылы құқықтық реттеудің әсері оған сілтеме жасайтын мазмұндық ережемен үйлеседі. Заңдар ережелерінің қайшылықтарының анықтамалық сипаты олардың мәтінінде гипотеза, диспозиция және санкциялар жиынтығы, басқа құқықтық нормаларға тән қасиет жоқ дегенді білдіреді. Олар көлем мен анықтамадан тұрады, және олардың әрекеті әрқашан тиісті материалдық заңның болуын болжайды.

ХЖҚ ғылымында қалыптасқан қақтығыс ережесінің қазіргі анықтамасында былай делінген: «Конфликт ережесі дегеніміз - бұл шетелдік заңдармен қиындатылған жеке құқықтық қатынастарға қандай мемлекеттің заңын қолдану керектігін анықтайтын ереже. Конфликт ережесі мен басқа да құқықтық талаптардың арасындағы басты айырмашылық - конфликт мәселесін шешу. қолданыстағы заңды айқындау, яғни заңның қайшылықты белгілері негізінде қолданылатын заң.[4]

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. <https://studfile.net/preview/6703671/page:5/>
2. <https://investobserver.info/kolliziya-prava-i-obshhij-metod-mezhdunarodnogo-chastnogo-prava/>
3. В.Т. Батычко электронный кітабынан үзінді http://www.aup.ru/books/m233/4_1.htm
4. <https://www.intuit.ru/studies/courses/3552/794/lecture/30400?page=2>